

İSTANBUL KADI SİCİLLERİ
ÜSKÜDAR MAHKEMESİ

9

NUMARALI SİCİL
(H. 940 - 942 / M. 1534 - 1536)

PROJE YÖNETMENİ

M. ÂKİF AYDIN

BİLİM KURULU

M. ÂKİF AYDIN

İDRİS BOSTAN

FERİDUN EMECEN

İSMAİL E. ERÜNSAL

MEHMET İPŞİRLİ

MUSTAFA OĞUZ

EDİTÖR

COŞKUN YILMAZ

Son okuma: İdris Bostan - M. Âkif Aydın
İndeks: Şefik Bilal Çavuşoğlu
Kapak ebrusu: Alparslan Babaođlu
Kapak tasarımı: MimEmin
Sayfa tasarımı: Ender Boztürk
Fotoğraf: Ahmet Akman
Baskı: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM)
İcadiye Bağlarbaşı Cad. 40
34662 Üsküdar-İstanbul
Tel. (90216) 474 08 50 Faks (90216) 474 08 74
www.isam.org.tr

© Her hakkı mahfuzdur.

İstanbul, Şubat 2010

İstanbul kadı sicilleri Üsküdar Mahkemesi 9 numaralı sicil (H. 940-942 /
M. 1534-1536) / haz. Kenan Yıldız ; kontrol eden Recep Ahışalı ;
proje yönetmeni M. Âkif Aydın ; editör Coşkun Yılmaz.
İstanbul : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010.
581 s. ; 28 cm. + 1 ad. CD – (İSAM Yayınları ; 68. Kadı Sicilleri Dizisi ; 4)

Dizin var.

ISBN 978-605-5586-05-8

İSTANBUL KADI SİCİLLERİ
ÜSKÜDAR MAHKEMESİ

9

NUMARALI SİCİL
(H. 940 - 942 / M. 1534 - 1536)

Hazırlayan
KENAN YILDIZ

Kontrol Eden
RECEP AHİSHALI

İçindekiler

TAKDİM / 9

İMLÂ ESASLARI / 15

ÜSKÜDAR MAHKEMESİ 9 NUMARALI SİCİL / 19

KONU BAŞLIKLARI / 23

METİN / 67

TIPKIBASIM / 437

TAKDİM

Osmanlı Devleti'nin din, dil, etnik yapı ve kültür bakımından homojen olmayan bir bölgede altı asır ayakta kalmasının şüphesiz askerî, idarî, iktisadî, sosyal, kültürel ve demografik sebepleri vardır. Dünya tarihinde çok sık rastlanmayan böyle bir başarıyı tek bir sebeple açıklamak elbette mümkün değildir. Ancak bu başarının altında Osmanlı yönetim ve hukuk anlayışının oynadığı rol unutulmamalıdır. Bu sebeple olacak ki son zamanlarda yerli ve yabancı araştırmacıların Osmanlı yönetim tarzına ve hukuk anlayışına yönelik ilgilerinde gözle görülür bir artış yaşanmaktadır. Osmanlı hukukunun en önemli kaynağı ise şüphesiz sayıları on binleri aşan mahkeme defterleridir.

Osmanlı mahkeme defterleri sadece hukuk tarihi bakımından değil, Osmanlı Devleti'nin sosyal, siyasî, iktisadî ve kültürel tarihi bakımından son derece önemli bir bilgi kaynağıdır. Bu defterlerde biz sadece mahkemeye intikal etmiş hukukî ihtilafları değil, vergi kayıtlarını, vakıf şartnamelerini, bağış, kira, satış, ödünç gibi her türlü hukukî işlemleri, pazarlarda satılan ürünlerin ve ticarî malların listesini, fiyatlarını, miras taksimlerini, terekeye dahil olan eşyayı, kamu binalarının imar veya tamir bilgilerini, meslek kuruluşlarının faaliyetlerini, esnafın tâbi olduğu standartları, evlenme ve boşanma kayıtlarını, merkezden gelen ferman ve hükümlerin sûretlerini, hâsılı Osmanlı siyasî, iktisadî ve sosyal tarihinin zengin bir fotoğrafını bulmaktayız. Bu defterlerde açıkça görülmektedir ki kadı sadece bir yargıç değil, yerine göre mahallin idarî ve mülkî âmiri, yerine göre vergi müfettişi veya noter yahut da Osmanlı ordusuna lojistik destek sağlayan bir askerî görevlidir. Bu bilgileri bu çeşitlilik ve zenginlikte hiçbir tarih kitabında, hatırat yahut seyahatnâme türü eserlerde ve arşiv belgelerinde bulamayız.

İSTANBUL KADI SİCİLLERİ

Geniş Osmanlı coğrafyasında altı asır boyunca kadıların tutmuş oldukları sicillerin tamamı bugüne kadar gelmiş değildir. Ancak yine de 20.000'i Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan şehirlere ait olmak üzere 30.000'i aşkın sicilin elimizde olması önemli bir zenginliktir. İstanbul mahkemelerine ait ve bugün elimizde bulunan kadı sicilleri ise yaklaşık 10.000 civarındadır. Bu koleksiyon içinde İstanbul sicillerinin önemi şuradadır: O üç kıtaya yayılan bir imparatorluğun merkezi olmasının ötesinde bünyesinde dinî ve etnik çeşitliliği de toplamıştır. Bizans döneminden intikal eden Hıristiyan unsurların yanına fetihle birlikte toplanmaya başlayan Müslüman-Türk unsurlar ve İspanya başta olmak üzere Avrupa'dan göç etmek zorunda kalan Yahudiler üç imparatorluğa (Roma, Bizans, Osmanlı) merkezlik yapmış bu şehre ayrı bir çeşitlilik ve zenginlik kazandırmıştır. Yukarıda saymaya çalıştığımız dava ve kayıt türleri böyle bir dinî ve mezhebî farklılığı da beraberinde taşımaktadır. Dilleri, dinleri, ırkları ve kültürleri birbirinden farklı bu insanlar dört asır boyunca nasıl bir birliktelik sergilemişler, karşılıklı ilişkileri nasıl bir seyir izlemiştir? Ayrı komünler halinde mi yaşamışlar, yoksa belli/önemli ölçüde iç içe mi olmuşlardır? Ticarî münasebetleri, sosyal ilişkileri, diğer alanlardaki beraberlikleri hangi zeminde cereyan etmiştir? İşte bütün bu soruların cevabını bulmak, bu çok yönlü birlikteliğin izlerini takip etmek dönemin mahkeme defterleri sayesinde mümkün olmaktadır. İstanbul mahkeme defterleri bu yönüyle sadece İstanbul'un değil, bütün imparatorluğun sosyal tarihinin bir aynası görünümündedir.

Osmanlı kadı sicillerinin bu önemine rağmen bugüne kadar yeterli sayıda kadı sicilinin neşredildiği ve araştırmacılar tarafından gerektiği ölçüde kullanıldığı ileri sürülemez. Bunda bu tür yayınların gerçekleştirilmesindeki bilimsel zorluğun ve ekonomik olarak kârlı görülmeişin önemli rolü olsa gerektir.

TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) bu alandaki çalışmalarını kolaylaştırmak ve teşvik etmek amacıyla yıllar önce İstanbul Müftülüğü'nde bulunan yaklaşık 10.000 defterin mikrofişlerini hazırlatmış ve araştırmacıların istifadesine sunmuştu. Bilahare bu alandaki hizmetini daha da genişleterek İstanbul dışındaki şehirlere ait ve şu anda Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde toplanmış bulunan yaklaşık 9000 defterin mikrofilmlerini de temin edip araştırmacıların hizmetine sundu. Buna son dönemlerde Türkiye dışındaki Osmanlı coğrafyasından temin ettiği mahkeme defterlerinin elektronik kopyalarını da eklemeye başladı. Bugün Manastır, Saraybosna, Mostar, Livno, Priyedor, Temeşvar, Visoko, Kırım ve Şam mahkeme defterlerinin küçümsenemeyecek bir miktarının elektronik kopyaları İSAM Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Bu alandaki yayın eksikliğini giderme düşüncesiyle de İstanbul mahkemelerinin defterlerini belli bir plan dahilinde neşretmeyi gerekli gördük. İstanbul denince dört bölge klasik tabiriyle İstanbul (sur içi İstanbul'u) ve bilâd-i selâse (Üsküdar, Galata,

Eyüp) söz konusu olmaktadır. İstanbul mahkemelerine ait 10.000 defterin tamamını yayımlamak mümkün olmadığından biz de ilk etapta bu dört bölgeden yaklaşık her on yıldan birer defter seçerek kırk defter yayımlamayı planladık. Böylece ilk defterlerden itibaren yayımlayacağımız on defterle o bölgenin bir asrına ışık tutmayı hedefledik.

Sicillerin yayını için M. Âkif Aydın, İdris Bostan, Feridun Emecen, İsmail E. Erünsal, Mehmet İpşirli ve Mustafa Oğuz'dan oluşan bir bilim kurulu oluşturuldu. Projenin editörlüğünü Coşkun Yılmaz üstlendi.

Defterlerin yayımlanmasında şöyle bir yol izlendi: Önce bir uzman defterin transkripsiyonunu gerçekleştirdi. Sonra bir tarihçi veya hukuk tarihçisi ile orijinal metin ve transkribe edilen metin karşılıklı mukabele edildi. Daha sonra elde edilen metin bilim heyetinde bulunan bir uzman tarafından, en son olarak da proje yönetmeni olan bu satırların yazarı tarafından tekrar okundu. Her kontrol aşamasında tereddüt edilen kelimeler bilim heyeti tarafından asıl metinle karşılaştırıldı.

Yayımlamayı hedeflediğimiz defterler büyük kısmı itibariyle Türkçe tutulmuştur. Ancak özellikle ilk defterlerde yer yer Arapça tutulmuş kayıtlara da rastlanmaktadır. Bunların Türkçe tercümelerini vermeyi tercih ettik. Fakat Türkçe kayıtlardaki dönemin ağdalı dili yanında Arapça'dan tercüme metinlerin bugünün Türkçe'siyle verilmesi önemli bir üslup farkını beraberinde getirecekti. Bunu önlemek için bu tür Arapça kayıtların tercümesinde çok aşırıya kaçmamak şartıyla o günün Türkçe'sini tercih ettik. Türkçe tereke kayıtlarının bir bölümünün kezâ iki satırlık bazı kefalet kayıtlarının Arapça olarak tutulduğu görülmektedir. Bunların ifade ettiği anlam özet olarak konu başlığında belirtildiğinden bunları ayrıca tercüme cihetine gitmedik. Öte yandan bu metinlerde sıklıkla Arapça gramer hataları yapıldığını, mesele tekil yerine çoğul, çoğul yerine tekil kelimelerin kullanıldığını gözlemledikse de aslına sadık kalarak bunları aynen vermeyi tercih ettik. Kezâ bu metinlerde Arapça ve Farsça'nın karışık olarak kullanıldığı da bir başka belirtmemiz gereken noktadır. Arapça metinler arasında veya tarihlendirmeler sırasında *fî karye* veya *fî gurre* sözcüklerini sonraki kelimelerle bitiştirirken Arapça kuralına uygun olarak mı yoksa Farsça terkiple mi birleştireceği noktasında tereddüt edilen yerlerde çoğu kere Arapça imlasını tercih ettik.

Defterlerin önce varaklar halinde tutulduğu, daha sonra tarih sırasına veya kollarına göre bir araya getirilip ciltlendiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan defterlerde tam bir kronolojik sıra takip edilmiş değildir. Defterler farklı kâtipler tarafından tutulduğu için yazıların okunabilirliği veya imla bakımından doğruluğu kâtiplerin yetişme seviyeleriyle yakından ilgilidir. Defterlerin zaman içinde yıpranmışlığı veya kâtiplerinin yazılarının düzgün olmayışı bazı kelimelerin okunmasını imkânsız kılmış veya güçleştirmiştir. Okunmayan veya doğruluğunda tereddüt edilen kelimeler

İSTANBUL KADI SİCİLLERİ

özel işaretlerle belirtildi. Aynı kelimenin defterlere göre farklı yazılışı da karşılaşılan önemli güçlüklerden biridir.

Defterlerin imlasında araştırmacılar ve Osmanlı tarihine merak edenler tarafından daha rahat okunmasını temin maksadıyla ağır bir transkripsiyon usulü benimsenmedi. Türkçe’de hâlihazırda kullanılan kelimelerde bugünkü imla tercih edildi. Diğerlerinde özellikle bir başka kelimeyle karıştırılma ihtimali olan sözcüklerde bunu önleyecek ölçüde bir transkripsiyon usulü benimsendi. Araştırmacılara kolaylık sağlama düşüncesiyle her kaydın içeriği özet olarak başlık haline getirildi. Ayrıca bütün kelimeleri içine alan özgün indeks çalışması da bir CD halinde verildi.

Birinci kitabın yayın aşamasında projenin desteklenmesi noktasında İstanbul 2010 Kültür Başkenti Ajansı’yla bir dizi görüşmelerimiz oldu. Ajans İstanbul’un sosyal ve kültür tarihinde önemli bir yeri olan mahkeme defterlerinden otuz tanesinin neşredilmesine destek kararı aldı. Bu desteğin projenin hayata geçirilmesi açısından ne kadar önemli olduğu tartışmasızdır.

Elinizde bulunan 9 numaralı Üsküdar sicilinin hazırlanmasında çok değerli yardımlar aldık. Her şeyden önce bilim kurulu üyelerimize ve editörümüze içtenlikle teşekkür ederim.

Metni hazırlayan Kenan Yıldız ve metnin aslıyla kontrolünü yapan Recep Ahıshalı’nın fedakâr çalışmalarını burada şükranla anmalıyım.

Osmanlı mahkeme defterlerinin orijinallerinin bulunduğu İstanbul Müftülüğü’nün katkıları da özellikle zikre değer. İstanbul müftüsü değerli bilim adamı Prof. Dr. Mustafa Çağrı’nın kıymetli yardımlarına bilhassa teşekkür etmek isterim.

İstanbul mahkemeleri defterlerinin yayın projesinin hayata geçirilmesine her türlü yardımlarını, desteklerini esirgemeyen İstanbul 2010 Kültür Başkenti Ajansı yöneticilerine, başta yönetim kurulu başkanı Şekip Avdagiç’e ve yönetim kurulu üyelerine, genel sekreter Yılmaz Kurt, danışma kurulu üyesi Prof. Dr. İskender Pala ve edebiyat yönetmeni Ahmet Kot’a şükranlarımı sunarım. Son olarak İstanbul Müftülüğü Şer’iyye Sicili Arşivi mensuplarına, dizgi operatöründen tasarımcısına, fotoğrafçısından tashihçisine varıncaya kadar İSAM mensuplarına da teşekkür ederim.

Neşrini planladığımız mahkeme defterlerinin tamamı yayımlandığında Osmanlı hukuk ve iktisat tarihi ve genel olarak Osmanlı sosyal tarihi hakkında daha güvenilir ve ayrıntılı verilere dayanan değerlendirmeler yapma imkânı hâsıl olacak. Bunun Osmanlı tarihçiliğine yeni bir boyut getireceğine inanıyorum. İstanbul kadı sicillerinin yanı sıra Osmanlı Devleti’nin muhtelif bölgelerine ait sicillerin yayımlanması da şüphesiz fotoğrafın bütününe görmek bakımından gereklidir. Ümit ediyorum bu alanda muhtelif kurumlar tarafından yapılacak yayınlar, yakın bir gelecekte kadı sicillerinin ortaya koyduğu fotoğrafın daha netleşmesi sonucunu doğuracaktır.

Son olarak İstanbul 2010 Kültür Başkenti Ajansı ve Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) olarak böyle bir neşriyat dizisini gerçekleştirmekten büyük mutluluk duyduğumuzu belirtmeliyim. 12 Şubat 2010

Prof. Dr. M. ÂKİF AYDIN

Proje Yönetmeni

İMLA ESASLARI

1. Bilinen ve günümüzde kullanılan adlar günümüz imlasıyla yazılmıştır (Abdurrahman, Halil, Nuri, Şaban gibi).

2. Günümüzde kullanılmayan özel adlarda ayın ve hemzeler gösterilmiştir (İbrahim b. Şey'nillâh, Şücâ' b. İvaz gibi).

3. قصه خان, اصل خان, دمور خان, تیمور خان gibi bileşik adlar bitişik ve tiresiz olarak yazılmıştır (Kıssahân, Aslıhan, Demirhan, Timurhan gibi).

4. Sicilde Türkçe fiiller imla bakımından çok farklı şekillerde yazılmış olabilmektedir. Bu sebeple bu tür farklı imla ile yazılan fiiller için günümüz Türkçesi esas alınmış ve bir imla birliği oluşturulmaya çalışılmıştır. Mesela ادب , ایدوب , ایدب gibi üç farklı şekilde yazılan etmek yardımcı fiili için “*edip*” imlası kabul edilmiştir. Diğer Türkçe fiiller de aşağıdaki örneklerde olduğu gibi günümüz imlası ile yazılmıştır.

کیروبgirip

اتدمettim

اتدربettirip

اولونبolunup

اولدغنهolduğuna

اولدقدنoldukdan

طوتولوبtutulup

İSTANBUL KADI SİCİLLERİ

5. Fiillerin yanı sıra Türkçe isimlerin yazılışında da farklı imlaların mevcut olduğu görülmektedir. Mesela yer kelimesi ير ve يير şeklinde yazılabilmektedir. Bunlar da günümüz Türkçesine uygun olarak “yer” şeklinde okunmuştur. İmlası günümüz Türkçesine göre yazılan bazı kelimeler aşağıda verilmiştir:

چاعشر.....	çakşır
ايله اولسه.....	öyle olsa
بابوج.....	papuç
بييل.....	bel
پتمز.....	pekmez
توروا.....	torba
درلك.....	terlik
دولبند.....	tülbent
كندو.....	kendi
كوكلك.....	gömlek
هكبه.....	heybe

6. Osmanlı Türkçesinde ط ile yazılan d sesi (dokuz, ada kelimelerinde olduğu gibi) t değil d harfiyle yazılmıştır. Fakat ط ile yazılan tutmak fiili (tutulup - طو تلوب) örneğinde olduğu gibi t ile yazılmıştır.

7. Kelime başında bulunan elif-hemze ve ayın gösterilmemiştir.

8. Arapça aslında çift sessizle biten bazı kelimeler yalın halde ise günümüz imlasında olduğu gibi sesli şekilde yazılmıştır (hüküm, vakıf, misil, fasıl, asıl, nefis örneklerinde olduğu gibi). Fakat bu kelimeler tamlama halinde ise sondaki sesli harf gösterilmemiştir. (fasl-ı husûmet, hükm-i şerîf, vakf-ı mezkûr, nefis-i Üsküdar örneklerinde olduğu gibi).

9. Türkçe’de kullanılan yaygın nispet -ye’leri şeddeli okunmuştur. (şer’iyye, vasiyye gibi)

10. Arapça aslında son harfi şeddeli olan bazı kelimeler yalın halde iken tek harfle yazılmıştır (hacc-hac, gıbb-gıb gibi).

11. Özel isimlerden sonra gelen hal ve iyelik ekleri apostrof işareti ile ayrılmıştır (Ayas Bey’in, Karagöz’ün gibi).

12. Cer harfleri ile birlikte kullanıldığında Allah ismi bitişik yazılmıştır (yemîn billâh gibi).

13. Millet ve dil isimleri büyük harfle başlatılmıştır (Bosneviyyü’l-asl, Rûsiyyü’l-asl gibi).

14. Harf-i tarifile başlayan isimlerde harf-i tarif satır başında olmadıkça küçük harfle yazılmıştır (el-Hâc gibi).

15. Birden fazla kelimededen oluşan yer ve müessese isimlerinde birinci kelimenin ilk harfi büyük sonraki kelimenin ilk harfi küçük yazılmıştır (Hizâne-i âmire gibi).

16. Özel isimlerden önce gelen meslek isimleri büyük harfle başlatılmıştır (Terzi Ali, Kasab Mustafa gibi).

17. Masdar, fail ve sair kelimelerin harf-i cerle kullanıldığı, kefilu bi'l-mâl, gâ'ibu ani'l-meclis gibi tamlamalarda kefil bi'l-mâl, gâ'ib ani'l-meclis yazımları tercih olunmuştur.

18. Harf-i tarifli tamlamalarda ü'lü geçişler tercih olunmuştur: şuhûdü'l-hâl, sâlifü'z-zikr, mârrü'z-zikr, malûmü'l-esâmi gibi. Tamlama bulunmayan kelimelerde sesliden sonra gelen sessizin kalın veya ince okunuşu u veya ü kullanımına göre belirlenmiştir: muhâla'a, mütekarrir gibi.

19. Harf-i cer ve edatlar bir arada kullanıldığında bitişik yazılması tercih edilmiştir: fimâ, keyfemâ, hasbemâ gibi. Harf-i cer ve edatlar tek başına geçtiğinde ise herhangi bir kelimeyle birleştirilmemiştir: mâ vaka'a, an nakd gibi.

20. Osmanlı Türkçesinde دایما , سایر şeklinde yazılan kelimeler sâir, dâimâ şeklinde yazılmıştır.

21. Metinde geçen yer adları da günümüz imlasıyla yazılmıştır. Bunların bazıları, ilki sicildeki imlası ikincisi ise günümüz imlası gösterilmek üzere aşağıda listelenmiştir.

a. Günümüz imlasıyla yazılmış yer adları:

Burusa.....Bursa

ŞiliŞile

Tekvur dağıTekfurdağı

Re'islü.....Reisli

ÇengerköyÇengelköy

b. Sicildeki aslına uygun olarak yazılan yer adları

کاکویزه Gekvize (Gebze)

22. Arapça kelimelerde geçen hemze (') ile, ayn harfi (') ile gösterilmiştir.

23. Kaf ve gayın ile başlayan uzun hecelerde a, ı, u üzerinde düz çizgi kullanılmıştır. (kânûn, bâkî, gâib ani'l-meclis örneklerinde olduğu gibi). Ancak "kadî" gibi çok kullanılan kelimelerde herhangi bir işaret kullanılmamıştır.

İSTANBUL KADI SİCİLLERİ

ÖZEL İŞARETLER

- Metinde defterin fiziksel özelliklerinde dolayı okunamayan yırtık, kopuk, silik yerler (...) şeklinde gösterilmiştir.
- Okunuşu tereddütlü kelimeler ? işareti ile gösterilmiştir.
- Metinde okunamayan yerler ...? işareti ile gösterilmiştir.
- Metnin aslında kâtip tarafından boş bırakılmış yerler () şeklinde gösterilmiştir.
- Üzeri çizilerek iptal edilmiş kelime veya cümleler << >> işareti içinde gösterilmiştir.

ÜSKÜDAR MAHKEMESİ 9 NUMARALI SİCİL

H. 940-942 / M. 1534-1536 tarihlerini kapsayan defterin ebadı 31 x 10,5'tir. 142 varaktan oluşan defterde el yapımı aharsız kâğıt kullanılmıştır. Defterin iki ayrı kadı dönemine ait olduğu, kapağa düşülen kayıtlardan anlaşılmaktadır. Defter büyük oranda, 507. kayıta da ismi geçen Kadı Emrullah Efendi dönemine aittir. Emrullah Efendi'nin tayin tarihi 940 yılı Rebiülâhir'inin başlarıdır. Tayin tarihi 3 Muharrem 942 olan diğer kadının ismi, metin içerisinde geçmediği gibi, kapakta geçtiği yerin yıpranmış olmasından dolayı ne yazık ki tespit edilememiştir. Bu kayıtlar, herhangi bir hüccet özelliği göstermediğinden dolayı metinde hüccetler gibi müteselsil olarak numaralandırılmamış, yalnızca [Kapak] olarak gösterilmiştir.

İlk ve sonlardan birkaç sayfadaki kurt yenikleri dışında oldukça temiz olan defter rahat okunan kırık talik ile tutulmuştur. Kimi yerlerde hıfz حفض , Selman صالمان , halt خلد örneklerinde olduğu gibi bazı imla hatalarının bulunması, defter kâtibi Abdülkâdir b. Sâlih'in titiz ve iyi eğitilmiş olmadığını düşündürmektedir. Ayrıca kâtibin, dağınık bir yazım tarzına sahip olduğu hemen göze çarpmaktadır. Defterde ikinci kâtip olarak adı geçen Mahmud'u ise bir kayıttaki şahitler arasında görmekteyiz.

Defterde, bir kadı sicilinin ihtiva ettiği konuların hemen tamamını ilgilendiren 1072 kaydın 1040'u Türkçe, 32'si ise Arapça'dır. Arapça olanlardan 2'si kaçak köle, 1'i nafaka kaydı iken, geri kalan 29'u kefalet konuludur. Arapça kefalet kayıtları, Kefele Ahmed b. Mustafa ilâ nefsi Hamamcı Sultânî b. İsâ bâ talebi subaşı Mustafa ve iltezeme ihzârehu fî vakti'l-hâce gibi klişe olarak, hiç değişmeyen ve oldukça basit bir Arapça ile yazılmıştır.

Defterde alacak-borç, alım-satım, mukataa, miras, boşanma, muhallefât, narh, kaçak köle gibi konular yer almaktadır. Bu kayıtlar kronolojik bir sıra takip etme-

İSTANBUL KADI SİCİLLERİ

mekle birlikte, belli konuda olanları birbirini takip edecek şekilde bir arada kaydedilmiştir. Defterin ilk kısımları narhlara ayrılmışken, devam eden sayfalarda vakıf, mukataa, alım-satım, âdi suçlar gibi muhtelif konulardaki kayıtlar yer almıştır. Son sayfalara doğru kefalet kayıtları, fermanlar ve terekeler yoğunlukta olup, en son kısım da kaçak kölelerle ilgili kayıtlara ayrılmıştır. Bununla birlikte söz konusu tasnife defterde çok kati olarak uyulmadığı da vurgulanmalıdır.

Kayıtların aralarında, hem birini diğerinden belirgin olarak ayırmak için hem de o kayıtla ilgili yeni bir ilave yapılması ihtimaline karşılık belli ölçüde bir boşluk bırakılmıştır (2 cm). Kaçak kölelerle ilgili kayıtlarda ilave kayıt yapılması sıklıkla rastlanan bir durum olduğundan, bu kayıtlarda boşluklar daha geniş tutulmuştur (3-4 cm). Zira kadı sicillerinde genel olarak, kaçan kölelerin yakalanması, tespit edildiği takdirde sahibine teslim edilmesi ya da satılması ile ilgili kayıtlar, yeni bir sayfa yerine ilgili kaydın alt ya da üst boşluğuna düşülmektedir. 9 nolu defterde de kaçak köle kayıtlarının alt ve üst alanları kölelerin satışı, sahibine teslim edilmesi gibi farklı tarihli ilave kayıtlarla doldurulmuştur. Diğer kayıtların bulunduğu varaklarda bir varğa ortalama 8 kayıt düşerken, kaçak köle kayıtlarının bulunduğu varaklarda kayıt sayısı genellikle 6'dır.

Bazı varakların son kısımlarında, yeni bir hüccetin kaydı için yeterli yer olmadığı durumlarda helezonik bir şekilde "sahh" ve "beyaz" ibarelerinin olduğu görülmektedir. Bilindiği gibi bu sistem, sicillere sahte bir kayıt ilâve edilmemesi için bir önlem anlamını taşımaktadır. Bununla birlikte, hemen her varak yeni bir hüccetle başlamakta, birkaç istisna dışında sonraki varğa sarkmalar olmamaktadır. Bu da kâtibin, hüccetleri bölmek için özel bir dikkat gösterdiğine işaret etmektedir.

Varak usulü numaralandırılan defterde 43 numaralı iki ayrı varak bulunmaktadır. Son varak numarası 141 olması gerekirken yapılan bu numaralandırma hatasından dolayı son varak 140 numarasını almıştır. Bu hatanın, yapılacak atıflarda bir sorun teşkil etmemesi için ikinci 43 numaralı varak, 43(2) şeklinde gösterilerek diğerinden ayrılması sağlanmıştır.

Defterde dikkati çeken belgeler arasında Kanûnî Sultan Süleyman'ın Irakeyn Seferi ile ilgili üç ferman ve aynı seferle ilgili diğer kayıtlar yer almaktadır. 936, 941 ve 943 numaralarını almış olan fermanlarda, Rumeli'nden temin edilen at ve beygirlerin ihtiyaçlarının temini konusunda ilgili güzergâh kadılıklarına emir verilmiştir. Hayvanlar için yapılmış olan masraflar da 945, 946 ve 975 nolu kayıtlarda yer almıştır. Bunların dışında 197 nolu kayıta yer alan ve sefere çıkılmadan önce Kocaeli ve Bolu sancaklarındaki bütün kadılara gönderilmiş olan ferman da, halka kötü muamele edilmemesi konusunda uyarılar vardır.

İkinci olarak dikkati çeken kayıtlar Çepnioğulları ile ilgili olanlardır. Bu kayıtlarda Emir b. Çepni'nin Üsküdar'ın ticarî hayatında önemli bir yere sahip olduğu

göze çarpmaktadır. Zira defterin ait olduğu dönemde vakfı* henüz kurulmamış olan Emir b. Çepni adına kaydedilmiş toplam 67 kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtların çoğu Emir b. Çepni'nin alacakları ile ilgilidir. Ayrıca defterde Çepnioğulları'ndan olan Ali b. Çepni isiminin de sıklıkla geçtiği görülmektedir.

Selman Ağa Vakfı ile ilgili olan kayıtlar da dikkat çekmektedir. Selman Ağa Vakfı'nın, bu vakfa ilâve olarak kurulan Kemal, Sinan Ağa ve Topal İbrahim (İbrahim Ağa) vakıfları ile birlikte kullandığı kredilerle Üsküdar'ın iktisadî hayatında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Selman Ağa ve Topal İbrahim vakıfları ile ilgili bazı hüccetlerin baş kısımlarına bu vakıfların adları başlık şeklinde yazılmıştır. 114-130 ve 630-659 numaralar arasındaki hüccetler genel başlık olarak "Sicill-i Vakf-ı Selman Ağa"; 480, 481, 486, 491, 492 ve 494 numaralı hüccetler ise "Sicill-i Vakf-ı İbrahim Ağa" başlıklarını taşımaktadır.

Bu çalışmayı 2001-2002 yılları arasında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi (o zamanki adıyla) Arşivcilik Bölümü'nde mezuniyet tezi olarak yapmıştım. Bu süreç içerisinde değerli hocalarımla çok yardımını gördüm. Her ne kadar geçmişte kalmış olsa da, hafızamda her daim taze olarak kalacak olan yardımları bu çalışmada anmamak, önemli bir eksiklik oluşturacağından, öncelikle Prof. Dr. İsmail E. Erünsal hocama, talebesi olmanın hazzını yaşatmasından ve son okuma sürecinde metne yaptığı öğretici katkılardan dolayı; Doç. Dr. Bilgin Aydın hocama, sicillerdeki kayıtları okuma ve anlama konusunda her zaman gösterdiği özverili ve ufuk açıcı katkılarından dolayı; Dr. Mustafa Oğuz hocama, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki araştırmalarına ara vermesini gerektirdiği halde bundan kaçınmayıp, problemli kayıtların orijinal metin ile karşılaştırmalı okumalarını yapmak üzere BOA'dan Şer'iyye Sicilleri Arşivi'ne kadar hiç yüksünmeden gelerek, müteaddit defalar saatlerini ayırmasından dolayı teşekkür ederim. Ayrıca, yayın aşamasındaki yardımları ve desteğinden dolayı eşim Dr. Asiye Kakırman Yıldız'a şükranlarımı sunuyorum.

Bu çalışmayı, kendilerine her daim borçlu kalacağım annem ve babam Gülfikar-Casim Yıldız'a ithaf ediyorum. 9 Şubat 2010, Üsküdar

KENAN YILDIZ

* Emir b. Çepni'nin Vakfı kendisinin ölümünden sonra 1538 yılında kurulmuştur. bk. Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları: Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, TTK, Ankara 2003, s. 121.